

ΕΡΝΕΣΤΟΥ ΚΟΥΡΤΙΟΥ.

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΜΕΤΑΦΡΑΖΟΜΕΝΗ ΥΠΟ

Μ. Ε. ΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΚ ΤΗΣ ΓΑΛΛΙΚΗΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ

ΤΟΥ

Α. BOUCHÉ LECLERCQ.

ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ.

ΒΙΒΛΙΟΝ Α'.

ΑΠΟ ΤΗΣ ΣΥΣΤΑΣΕΩΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ
ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΔΩΡΙΚΗΣ ΕΙΣΒΟΛΗΣ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Η ΧΩΡΑ ΚΑΙ ΟΙ ΚΑΤΟΙΚΟΙ ΑΥΤΗΣ.

- Α'.** Άδιατική Έλλας και Εύρωπαϊκή Έλλάς.—Η λεκάνη του Αιγαίου Πελάγους.—Κλίμα της Έλλαδος.—Η Κυρίως Έλλας και η Μικρά Ασία.—Αἱ ἀκταὶ τῆς Μικρᾶς Ασίας.—Η βορεία Έλλας.—Η μέση Έλλας.—Η Πελοπόννησος.—Φυσική σύστασις της Εύρωπαϊκῆς Έλλαδος.
- Β'.** Επίδρασις της χώρας επί της φυλῆς.—Τημητική κατασκευή της Έλλαδος.—Η θάλασσα και διορανός εν Έλλαδι.—Η φύσις του έδαφους.—Φυσική άρμονία της Έλλαδος.
- Γ'.** Καταγωγή του έλληνικού έθνους.—Γενεαλογία των Έλλήνων.—Έλληνοταλική περίοδος.—Η έλληνική γλώσσα.—Αἱ έλληνικαὶ διάλεκτοι.
Οἱ λαὸς καὶ η γλώσσα αὐτοῦ.—Αἱ φυλαὶ καὶ αἱ διάλεκτοι αὐτῶν.
- Δ'.** Συστατικὰ διοικεία της έλληνικῆς φυλῆς.—Η μυθιδηρή ιστορία.—Προελληνικά η πελασγικά φύλα.—Πελασγοὶ καὶ Έλληνες.—Δωριεῖς καὶ Έλληνες.—Καταγωγή των Ιώνων.—Πρῶται μεταναστάτεις.—Πρῶται ἀποικίαι.

Α'.

Άδιατική Έλλας και Εύρωπαϊκή Έλλάς.

Αμα δια λαλήσῃ τις περὶ Εύρωπης και Άδιας, άκουσιως φαντάζεται διο πειθούς διακεκριμένας και κεχωρισμένας ἀλλήλων δια φυσικῶν δρίων ἀλλὰ ποῦ τὰ δρια ταῦτα κεῖνται; Δύναται τις νὰ εὑρῇ φυσικὸν δριον πρὸς βορρᾶν, εκεῖ ἔνθα δι οὔραλης χωρίζει εὐρείας ἐδαφικάς χώρας, ἀλλὰ πρὸς νότον τοῦ Εύξεινου Πόντου δι φύσις οὐδαμοῦ ἐχάραξε τὸν ὄροθετικὸν τῆς Ανατολῆς και Δύσεως γραμμὴν τούναντιον ἐπράξε πᾶν τὸ ἐπ' αὐτῇ εἰς τὸν δια στενῶν και ἀφθάτων δεδμῶν σύναψιν αὐτῶν πρὸς ἀλλήλας. Ἀμφοτέρωθεν τὰ αὐτὰ δρι παρατείνονται εἰς σειρὰς νήσων δια τῆς Προποντίδος και τοῦ Αιγαίου, ἀμφότεροι οι αιγαῖοι οὐμοίζουσι πρὸς ἀλλήλους ὡς διο τμῆματα τῆς αὐτῆς χώρας, λιμένες δέ, οἷοι η Θεσσαλονίκη και αἱ Αθῆναι, δεῖποτε ἔσται ἀσύγκριτο τῷ λόγῳ πλησιέστεροι ταῖς παραλίαις πόλεσι τῆς Ιωνίας δι τὴ μεδογαίαν και αὐτῇ τῇ δυτικῇ παραλίᾳ τῆς ηπείρου, δι ανίκουσι, διότι χωρίζονται ἀπὸ ταῦτης ὑπὲρ εντονῶν τυμπάτων κέρδους γῆς δι μακροῦ περίπλου.

Η θάλασσα και διατρέχει τὰ πάντα πράττουσι πρὸς σύναψιν τῶν ἀκτῶν τοῦ Αιγαίου οι αὐτοὶ περιοδικοὶ ἀνεμοι πνέουσιν ἀπὸ τοῦ Ελληνιστον μέχρι τῆς Κρήτης, διαγράφοντες κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον τὸν δόδον τῆς ναυσιπορίας και τὰς ποικιλίας τοῦ κλίματος. Δισχερῶς δύναται τις νὰ εὕρῃ μεταξὺ Εύρωπης και Άσιας ἐν μόνον σημείον, ἔνθα ἐν εὐδίᾳ δι ναυάτης

αἰσθάνεται ἐαυτὸν μεμονωμένον μεταξὺ τοῦ οὐρανοῦ και τοῦ θεραπεύοντος τὸ βλέμμα ἀναπαύεται ἀπὸ νήσου εἰς νῆσον, εὔορμοι δὲ σταθμοὶ ἀγουσιν ἀπὸ δρημον εἰς δρημον. Τούτου ἔνεκα δεῖποτε οι αὐτοὶ λαοὶ ἐγκατέστησαν ἐπὶ τῶν δύο ἀκτῶν, ἀπὸ τῶν χρόνων δὲ τοῦ Πριάμου ἀμφοτέρωθι δι αὐτὴν γλώσσα και τὰ αὐτὰ διθνούσιν. Ο τῶν νήσων "Ελληνι" αἰσθάνεται ἐαυτὸν οἵκοι τοσοῦτον ἐν Σμύρνῃ, δύσον και ἐν Ναυπλίῳ, δι ἐν Εύρωπην κειμένη Θεσσαλονίκη εἶναι συγχρόνως ἀνατολικὸς ληπτόν, τὸ δὲ Βυζάντιον και σημερον εἴτε θεωρεῖται κοινὴ "Ανατολῆς" και Δύσεως μπρόπολις. Ούτως ἐκάστη λαοῦ μετανάστασις, δύοια πρὸς κῦμα, ὅπερ ἀπὸ τῶν ψαμμωδῶν ἀκτῶν τῆς Ιωνίας μεταδίδοται μέχρι Σαλαμίνος, ἀμφαὶ τῆς ἐτέρας τῶν ἀκτῶν, ηκολούθησε πάντοτε τῇ διδφ αὐτῆς μέχρι τῆς ἐτέρας. Αύθαίρετοι τῆς πολιτικῆς συμβάσεις, κατὰ τε τὴν ἀρχαιότητα και μετὰ ταῦτα παρεμβάσαι μεταξὺ τῶν δύο ἀκτῶν, ἔχονταντο ως δρίοις τοῖς εὐρέσι πορθμοῖς, οὓς αἱ νήσοι καταλείπουσι μεταξὺ ἀλλήλων· ἀλλ' οι τεχνοτοι οὗτοι διαχωρισμοὶ παρέμειναν πάντοτε καθαρῶς ἔξωτεροι, οὐδέποτε δὲ πόλυνθησαν νὰ διαχωρίσωσιν δι τι δι φύσις οὕτω προδίλως ὥριδεν εἰς θέατρον κοινῆς ιστορίας.

Η διοιδότης τῶν δύο οιγιαλῶν, τῶν ἀπέναντι ἀλλήλων ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμάς κειμένων, ἀνάλογον ἔχει μόνον τὴν ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον παραπομένην διαφοράν. Η βορεία πών τοῦ Αιγαίου πελάγους οὐδὲ πόδα μυρτοφύτου γῆς περιλαμβάνει, τὸ κλίμα εἶναι τὸ τῆς κεντρικῆς Γερμανίας, οι μεσημβρινοὶ δὲ καρποὶ, ἀγνοοῦνται ἐν Ρωμαΐᾳ.

Κατὰ τὸν 40νην μοῖραν βορείου πλάτους νέα ἀρχεται ζώνη. Αύτοθι, ἐπὶ τῶν παραλιῶν και ἐν ταῖς προφυλασθομέναις κοιλάδοις, δοχεται τις αἰσθανόμενος τὴν γειτνιασιν θερμοτέρας χώρας και εἰσέρχεται εἰς τὸ τμῆμα τῶν ἀειθαλῶν δασῶν. Ἀλλὰ και ἐνταῦθα ἀρκεῖ ἐλαφρά τις τοῦ ἐδάφους ἔξαρσις, διπος πάντα μεταβληθεῖ τούτου δ' ἔνεκα ἐν δρος, ως δι Αθως, συγκεντροὶ ἐπὶ τῶν λόφων αὐτοῦ πάντα τὰ ἐν Εύρωπη γνωστὰ εἰδὸν τῶν δένδρων. Εν τῇ μεδογαίᾳ οὐδὲν ἀπαντᾷ τοιούτον. Τὸ θεοκανοπέδιον τῶν Ιωαννίνων, κατὰ μίαν περίπου μοῖραν χαμαλάτερον τῆς Νεαπόλεως, ἔχει τὸ κλίμα τῆς Λούμπαρδίας· οὐδὲ μία ἐλαία ἀπαντᾷ κατὰ τὰ ἐνδότερα τῆς Θεσσαλίας, δι χλωρίς δὲ τῆς μεσημβρινῆς Εύρωπης ἐλλείπει ἐξ δηλης τῆς σειρᾶς τῆς Πίνδου.

Μόνον κατὰ τὸν 39νην μοῖραν τὸ χλιαρὸν πνεῦμα τῆς θαλασσίας αὔρας εἰσδύει εἰς τὰ ἐνδότερα· ἐκεῖθεν δι πρόδοσις χωρεῖ ταχέως. Ήδη ἐν Φθιώτιδι γεωργεῖται δι δρυζα και διάγλιματιζεται δι ἐλατα. Εν Εύβοιᾳ και ἐν Αττικῇ ἐμφανίζεται τῇδε κακεῖσθε δι φοῖνιξ, δι πυκνότερος και ωμαλαιότερος ἀναπτύσσεται ἐν ταῖς νοτίαις Κυκλασιν, ἐν δὲ τοῖς μεσημνιακοῖς πεδίοις δύναται ὑπὸ εύνοικας περιστάσεις και νὰ παραγάγῃ ἐδωδύμοις βαλάνους. Οι λεπτότατοι τῶν μεσημβρινῶν καρπῶν εἰδικῇ ἐπιμελείρις ἀφικνοῦνται εἰς Αθηναῖς, ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς δὲ ἀκτῆς τῆς Αργολίδος αἱ λεμονέαι και αἱ ποτοκαλέαι ἀπαρτίζουσι πυκνὰ ἀλσον και ἐν τοῖς κήποις τῶν Ναξίων βλέπει τις ὁριμάζοντα τὸν εύσομον τῆς κιτρέας καρπόν, δι συλλέγεται κατὰ ιανουάριον και ἐν διαστήματι ὡρῶν τινῶν μετακομίζεται εἰς τὰς ἀκτάς, πήττονος τυχούσας εύνοιας, ἔνθα δὲ οὔτε δι μπαλος, οὔτε δι ἐλαία δύνανται νὰ προοδεύσωσιν.

Ούτω δύο μοῖραι πλάτους χωρίζουσι τὰς φυγούς τῆς Πίνδου ἀπὸ τῆς χώρας τῶν φοινίκων οὐδαμοῦ τῆς ἐπιφανείας τῆς γηνίνης φθαίρας ἀπαντᾷ χώρα, ἐν δι αἱ διαδόροι κλιματολογικαι και βοτανικαι ζῶνται διαδέχονται ἀλλήλαις οὕτως προτόμως. Ούτως δι φύσις ἀναπτύσσει αὐτόθι ποικιλίαν προσόντων, πήτις δὲν πόλυντος την κατοίκων, νὰ ἔξεγειρη τὴν βιομηχανίαν αὐτῶν και νὰ προκαλέσῃ παρ' αὐτοῖς ἐμπορικὰς συναλλαγάς.

Αἱ τοῦ κλίματος λεπτομέρειαι αὐται εἶναι σχεδὸν κοιναι κατ' ἀμφοτέρας τὰς παραβαλασθίους χώρας· οὐχ δι τοῦ μεταξὺ τῆς ἀνατολικῆς και τῆς δυτικῆς παραλίας, παρὰ πᾶσαν αὐτῶν διλλως τὴν συμμετρίαν, παράχρει ούσιωδης διαφορά· διότι, δι αἱ παραλίαι διμοίζουσιν ἀλλήλαις, δι σχηματισμὸς τῶν χωρῶν, δι περιβάλλοντος, εἶναι ἀμφοτέρωθι διαδόρος.

Νομίζει τις δι τοῦ Αιγαίου πέλαγος ἔχει τὴν ιδιότητα νὰ παρέχῃ ταῖς ὑπὸ αὐτοῦ βρεχούμεναις χώραις ἴδιον τι σχῆμα, δι τοῦ μεταξὺ τῶν νήσους, χερσονήσους, ισθμούς, ἀκρωτηρίας και νὰ

σκευάζῃ οὕτω παραλίαν γραμμήν ἀμέτρως μακράν, περιλαμβάνονταν ἐν ταῖς καμπαῖς αὐτῆς ἀπειρίαν φιλοξένων ὄρμων. Τὸ τοιουτῶδες παραλίας σχῆμα δυνάμεθα νὰ καλέσωμεν ἐλληνικόν, ἢτε οικεῖον ιδιαὶ ταῖς χώραις, ἐν αἷς οἱ "Ἐλληνικὲς ἑγκατέστησαν.

"Ἄλλ' ἴδου ἐν τίνι ἀποβαίνει ἐπασθητὴν προσημειωθεῖσα διαφορά. Πρὸς τὸ μέρος τῆς Ἀσίας ὁ σχηματισμὸς οὗτος εἶναι καθαρῶς ἔξωτερικός, εὐλόγως δὲ τὸ τμῆμα τοῦτο τῆς ἡπείρου παρὰ τὸ χερσονησοειδὲς σχῆμα αὐτοῦ φέρει τὸ ὄνομα τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, διότι ἀναπαράγει τὰς ἰσχυρὰς ἐδαφικὰς ἔξαρσεις τῆς πρωτογόνου Ἀσίας: εἶναι μικρογραφικόν τι Ἰράν, διαγράφομενον μεταξὺ τριῶν θαλασσῶν, ἀποτελοῦν μονομερὲς ἀπόδοσιτον ὄροπέδιον, ἐφ' οὐ ἀναπτύνει τις ἀρέας ψυχρὸν καὶ ξηρόν, ὅπερ δὲ εἶναι κεκαλυμμένον τῆδε κακεῖσθαις ὑπὸ πετρωδῶν καὶ αὔχυμρῶν πεδίων, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ γονίμων γαιῶν, ικανῶν πρὸς διατροφὴν ωμαλέων καὶ ισχυρῶν φυλῶν.

Ἡ περιφέρεια τοῦ ὄροπεδίου τούτου, περικλειομένου ὑπὸ ζώνης ὁρέων, οὐδαμοῦ ἀπετει τῆς θαλάσσης. Ἡ μάλιστα ἀξία λόγου τῶν ὄροσειρῶν τούτων εἶναι ὁ Ταῦρος, γιγάντειον τείχος ἐκ βράχων, οὐ αἱ κορυνῶδεις κορυφαὶ καὶ αἱ ἀκρότομοι κλιτύες χωρίζουσι τὰς μεσημβρινὰς χώρας ἀπὸ τοῦ κεντρικοῦ συνόλου. Πρὸς βορρᾶν τὸ ἔδαφος ταπεινοῦται βαθυπόδιον πρὸς τὸν Εὔξεινον Πόντον εἰς πλατέα σκιερὰ ἀνδροφα. "Ἄλλ' ἡ δυσμικὴ κυρίως ὄφρυς τοῦ ὄροπεδίου ἔχει τὴν πλείστην ἐν τῷ σχήματι ποικιλίαν. Προσβάλλει πρὸς τὴν Προποντίδα καὶ τὸν Ἐλληνισπόντον μεγαλοπρεπῆ δὴ, ὃν αἱ πλευραὶ, ἀφθόνως ἀρδευθεναι, καλύπτονται ὑπὸ νομῶν, ὡς ὁ "Ολυμπός τῆς Δυτικῆς Ἰδηνῆς" κατὰ τὸ μέρος δὲ τοῦ Αιγαίου τὸ ἔδαφος ταπεινοῦται ἀποτόμως εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τῆς παραλίας. Γραμμὴ, χαραδρούμενη διὰ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἀπὸ τῆς Κωνσταντινούπολεως πρὸς τὸν θάλασσαν τῆς Λυκίας, σημειοῦ ἀμυδρῶς τὴν δῆταν τοῦ ὄροπεδίου. Ἀπὸ τοῦτο δὲ τὸ ἔδαφος ἀρχεται διακρινόμενον εὐρεῖαι καὶ γόνιμοι κοιλάδες δηγουσι τοὺς ποταμοὺς εἰς τὴν θάλασσαν, ἥτις χωρεῖ εἰς ὑπάντην αὐτῶν, πολλοὺς ὄρυσσουσα ὄρμους. Οὕτω κατέρχεται τις εἰς νέον κόδμον, εἰς χώραν δὲ τοῦ διάφορον, ἥτις θὰ πούνατο νὰ θεωρηθῇ ὡς παρυφή τις ἐξ ἄλλου ὑψάσματος. "Αν οὐθέλε τις νὰ διακρίνῃ τὰ μέρη τοῦ κόδμου κατὰ τὸν γεωλογικὸν αὐτῶν σχηματισμόν, ἐπὶ τῆς ὄροθετικῆς ταύτης γραμμῆς θὰ πναγκάζετο νὰ πίξῃ τοὺς ὄροθετικοὺς πασσάλους τῆς Ἀσίας καὶ Εὐρώπης.

"Αν ἐν γένει ἡ Μικρὰ Ἀσία διὰ τὸν γεωλογικὸν σχηματισμὸν καὶ τὸ σύνολον τῶν ἀνευ μεταβάσεων καὶ δεσμῶν ἀντιθέσεων αὐτῆς οὐδέποτε ἔχει κοινὴν πᾶσι τοῖς κατοίκοις αὐτῆς ιστορίαν, κατὰ μείζονα λόγον αἱ ἐπὶ τῆς παραλίου τεταγμέναι χῶραι ἔχουν ἀείποτε χωριστὴν τὴν ιστορίαν αὐτῶν, οἰκηθεῖσαι ὑπὸ λαῶν διακεκριμένων, δυνηθέντων νὰ διατηρήσωσι τὴν ἀνεξαρτησίαν αὐτῶν ἀπὸ τῶν δυναστῶν τῆς μεσογαίας.

Τὸ δυτικὸν μέρος τῆς Μικρᾶς Ἀσίας συνισταται κυρίως ἐκ τεσσάρων θινῶν, εἰς ἣς ἐκβάλλονται τέσσαρες μεγάλοι παραλληλοι ποταμοί, οἵτινες ἐν νότῳ πρὸς βορρᾶν εἶναι ὁ Μαιάνδρος, ὁ Κάντρος, ὁ Ἐρμός καὶ ὁ Κάικος. Οὐδεμία ἐν τῷ ἀρχαίων κόδμῳ ὑπάρχει χώρα, συνενοῦσα εἰς τοδοῦτον τὴν γονιμότητα τοῦ ἐδάφους μετὰ τῶν ἄλλων "πλεονεκτημάτων, τῶν ἀπὸ τῆς θαυμαστῆς διαρροώσεως τῆς παραλίας προκυπτόντων. Δυνάμει τῶν δημῶν καὶ τῶν ἀκρωτηρίων αὐτῆς ἡ Ιωνία κέκτηται γραμμὴν παραλίων ὑπερτετραπλάσιαν τῆς κατ' εὐθεῖαν γραμμῆς ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον ἐκτάσεως αὐτῆς. Τούναντίον τ' ἀρκτικὰ καὶ μεσημβρινὰ παραλία τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἐξαιρετικῶς μόνον ἐμφανίζονται τοιούτον σχηματισμόν: ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα αἱ χῶραι, αἱ ὑπὸ τῆς ὑψεως πεπροκισμέναι διὰ τοῦ ἐλληνικοῦ τύπου, ἔνεκα ταύτης μόνης τῆς ἀρετῆς αὐτῶν ἵσαν προωρισμέναι νὰ διαπρέψωσιν ἐν τῇ ιστορίᾳ τῆς Ἐλλάδος. Τοιαύτη εἶναι η παραλία τῆς Προποντίδος, ὡς καὶ ἡ χώρα τῆς Καρίας καὶ Λυκίας.

Οὕτως ἐν Ἀγατολῇ ἡ θάλασσα μόνον τὰς ἀκτὰς τῆς πεπείρου πληνὴν νὰ ἔξελληνίσῃ δὲν συμβαίνει δῆμος τὸ αὐτὸ καὶ ἐπὶ τῆς ἀντικειμένης χώρας: Καὶ ἐνταῦθα εὐρίσκομεν συμπαγῆ ὅγκον, δὲς ἀπὸ τῶν ὄχθων τοῦ Δουνάβεως, ὑπὸ δύο φρουρούμενος θαλασσῶν, τῆς Ἀδριατικῆς καὶ τοῦ Εὔξεινου, χωρεῖ εἰς τὰ ὑδατα τῆς Μεδογείου ἀλλ' ὁ ὅγκος οὗτος δὲν διατέμνεται καὶ διατρώγεται ὑπὸ τῆς θαλάσσης μόνον κατὰ τὰς ἀκτὰς καιρίως πληγεῖς, κατατέμνεται ἐπ' ἀπειρον εἰς χερσονήσους καὶ νήσους καὶ ἐπὶ τέλους εἰς τελείαν περιέρχεται διάλυσιν.

"Ἡ εὐρωπαϊκὴ Ἐλλάς, κεχωρισμένη ἀπὸ τοῦ δεκανοπεδίου τοῦ Δουνάβεως δι' ὑψηλῆς σειρᾶς ὁρέων, διαγραφούσης ἀπέραντον ἀψίδα ἀπὸ τῆς Ἀδριατικῆς εἰς τὸν Εὔξεινον, ἀπετέλεσεν ἴδιον κόσμον, ὃς, ἀναπτυγχεῖς κατὰ τοὺς ιδίους νόμους, μετέδωκε τὴν δραστηριότητα αὐτοῦ πρὸς νότον. Κατὰ τὸν Δουναβίν ὁ Αἴμος τῆς Θράκης προσβάλλει ἀνυπέρθελπτον φραγμὸν πρὸς τὰς διεθνεῖς σχέσεις, ἐνῷ δὲ τῆς Ἀσίας εἶναι εὐρόσδοδος. Κατὰ τὰ αὐτά, ἀπισκοπῶν τις τὸ μεσημβρινὸν μέρος τῆς χερσονήσου μεταξὺ τῆς Ἀδριατικῆς καὶ τοῦ Αιγαίου, διαβλέπει ὅτι τὸ ἀνατολικὸν, τὸ πρὸς τὴν Ασίαν βλέπον, ιδίας πάντοτε ἔτυχεν εύνοιας: πρὸς τὸ μέρος τοῦτο δηλαδόν τοῦ διφύσιος ἐπράξει πᾶν τὸ ἀπ' αὐτῆς, ὅπως προαγήτη τὸν ιδρυσιν τακτικῶν πολιτειῶν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ θαλασσίου ἐμπορίου. Οὕτως ἡ Ἀλβανία καὶ Ἰλλυρία εἶναι μόνον ἄθροισμα βραχωδῶν κορυφῶν, τεταγμένων εἰς πυκνούς στίχους, στενῶν φαράγγων πλάτους, μόλις ἐπιτρέποντος τὴν διέλευσιν τῶν ὄδων τῆς συγκοινωνίας: ως πρὸς τὴν ἀκτὴν, αὐτὴ εἶναι ἀποκρυμμένης καὶ ἀξενος. Οὕτω, καίτοι ἀρχηγὸν ἐμπορικαὶ συνοδίαι διέβησαν τὰ δρόντα, ὅπως ταῦτα, ὅπως κατὰ τὸ μέρον της μεταξὺ τῶν δύο τοῦ θαλασσίου ὄδου ἀνταλλάξωσι τὰ προϊόντα τῶν Ιονίων νήσων πρὸς τὰ τοῦ Αιγαίου, καίτοι βραδύτερον οἱ Ρωμαῖοι ἐχάραξαν διὰ τῆς χώρας μεγάλου ὄδόν, ἀρχομένην ἀπὸ τοῦ Δυρραχίου, ἡ Ἰλλυρία ἀείποτε παρέμεινε χώρα βάρβαρος.

"Άλλ' ὅποια ἐν πᾶσι μεταβολῇ, ὅταν διὰ τοῦ αὐλῶνος τοῦ Σκάρδου κατέρχοται τις πρὸς τὴν ἀνατολικὴν κλιτύν! Ἐνταῦθα μεγάλοι ποταμοί, σχηματιζόμενοι ἐκ πολλῶν πηγῶν, ἀναβρουσῶν κατὰ τοὺς πρόποδας τῆς κεντρικῆς σειρᾶς, ρέουσι διὰ πλατέων δεκανοπεδίων, περὶ τὰ δεκανοπέδια δὲ ταῦτα καμπυλοῦνται εἰς μεγάλους δακτύλους αἱ ὄροσειραι, αἱ περικυκλοῦσαι τὰς χώρας μεγάλους διόδουν καὶ μόνον στενῶν τινα διώρυγα πρὸς ἔξοδον τῶν ὄδων τῆς συγκοινωνίας:

"Ἡ μεσόγαια τῆς Μακεδονίας συνίσταται ἐκ τριῶν κυκλοειδῶν πεδιάδων, ἐξ ἑκείνων, δὲν τὰ ὑδατα ἀθρόα ἐκχέονται εἰς τὸ τρίγωνον, ὅπερ διαγράφει τὸ βαθὺ διάβρωμα τοῦ κόλπου τῆς Θεσσαλονίκης. Ἐν τοῖς πλεονεκτήμασιν, ἀτινα ἡ Ἰλλυρία ζηλοῖ παρὰ τὴν Μακεδονίην, καταλεκτέον οὐ μόνον τὰς γονίμους τῆς μεσογαιαίας πεδιάδας, ἀλλὰ καὶ εὐπρόσδοδον καὶ φιλόξενον παραθαλασσίαν. Ἀντὶ παραλίας ὁμοιοσχημόνως ἀποκρήμνου βλέπομεν μεταξὺ τῆς ἐκβολῆς τοῦ Αξιοῦ καὶ τῆς τοῦ Στρυμόνος πλατύν δρόμον προσβάλλοντα εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ἐν ταῖς τρισὶ βραχώδεσι κλάδοις αὐτοῦ, δὲν εἰς, ὁ ἀνατολικώτατος, περατοῦται διὰ τοῦ Αθω, περικλείοντα πόρεμους ὄρμους.

"Ο Ἀθως αἱρεῖ εἰς ὑψός ὑπερδιεχιλίων μέτρων τὰς ἀκροτόμους μαρμαρίνους πλευράς αὐτοῦ: κείμενος ἐν Ἰση ἀπὸ τοῦ στομίου τοῦ Ελληνισπόντου καὶ τοῦ Παγασητικοῦ κόλπου ἀποστάσει, προσβάλλει τὸν σκιάν αὐτοῦ μέχρι τῆς θέσεως τῆς Λίμνου καὶ δεσπόζει παντὸς τοῦ βροείου μέρους τοῦ Αιγαίου, ἐνθα ἴσταται ὁ δηνγός τοῖς ναυτιλλούμενοις.

Δυνάμει τοῦ ἐλληνικοῦ τούτου τοῦ σχηματισμοῦ τῶν παραλίων αὐτῶν ἡ Μακεδονία καὶ ἡ Θράκη διατελοῦσιν ἐν σχέσει πρὸς τὸν ἐλληνικὸν κόδμον. Ἐν τοσούτῳ ν μεσόγαια εἶναι δὲλως διάφορος τῆς κυρίως Φλλάδος: ἀποτελεῖται μόνον ἐξ ὄρεινῶν χωρῶν, ἐν αἷς οἱ κάτοικοι, κεχωρισμένοι τῆς θαλάσσης, ζῶσιν ὡς αἰχμάλωτοι ἐντὸς πανταχόθεν περικεκλεισμένων κοιλάδων.

"Η 40η μοῆρα διακόπτει τὸν σύνδεσμον τῶν ὄρεων, ἀπὸ τοῦ ὄποιον τῷ πρὸς μεσημβριανὸν χωροῦντι ἐμφανίζεται νέον ὄρεογραφικὸν σύστημα. Ἐκλείπουσιν ἐφεξῆς τὰ ἀλπεῖα τόπια: τὰ δρόνον τῶν μόνων ταπεινότερα, εὐπροσιτώτερα καὶ μᾶλλον γεωγρήσιμα γίνονται, ἀλλὰ καὶ βαθυπόδιον ἀποβαίνουσιν ἐλαφροὶ ὄλκοι, περιβάλλοντες τὰς χεωρογονμένας γαίας, χωρίζοντες καὶ σκέποντες τὴν χώραν, οὔτε ἀπρόσιτον, οὔτε ἀγρίαν, οὔτε ἄγονον αὐτῶν ἀποφαίνοντες. Καὶ ἐνταῦθα δῆμος ἡ βελτιώσις περιορίζεται ἐν τῇ ἀνατολικῇ κλιτύν: αὐτόθι ἐκτείνεται τὸ γόνιμον δεκανοπέδιον τοῦ Πηγειοῦ, περικυκλούμενον ὑπὸ ζώνης ὁρέων καὶ χωριζόμενον τῆς σειρᾶς τῆς Οσσης, ἥτις ὑπὸ τὸ δυνοματικὸν χωρεῖ εἰς τὴν θάλασσαν παραπλεύσων τῷ "Αθω ὡς φραγμὸς ἐκ βράχων. Εύτυχος δύο ωργαμαὶ τῆς χερσονήσους ἀπαλλάσσουσι τὴν Θεσσαλίαν τῶν ὄδων αὐτῆς καὶ καθιστῶσιν αὐτὴν συγχρόνως προσιτὴν τῷ ἐμποριῷ τῆς Ἀγατολῆς: τούτων δὲ η μὲν εἶναι ἡ κοιλάς τῶν Τεμπῶν, η δέ, νοτιώτερον κειμένην, ἀντίκειται πρὸς τὴν πλατεῖαν καὶ βαθεῖαν ωργαμήν, τὴν μεταξὺ

τοῦ Πηλίου καὶ τῆς Ὀθρυος διὰ τοῦ Παγαστικοῦ κόλπου ἡνεψηγέννην.

Καθ' ὅσον χωρεῖ τις πρὸς νότον, οἱ διακλαδισμοὶ ἀποβάνουσιν ἐπὶ γᾶς πλείονες καὶ κατ' ἵδον λόγον πολλαπλασιάζουσι τοὺς ὄρμους, οἵτινες ἀνατολικῶς καὶ δυτικῶς εἰσχωροῦσιν εἰς τὴν ξηράν. Οὕτως δὲ πειρωτικὸς ὅγκος διακρίνεται, ἀποτελῶν ἑφεξῆς μόνον σειράν χερσονήσων, συνημμένων ἀλλήλαις δι' ίσθμῶν.

Ἐντεῦθεν, πότι ἀπὸ τῆς 39ης μοίρας βορείου πλάτους, ἐκεῖθεν, ἔνθα ὁ Τυμφρούστος αἱρεῖ εἰς ὑψος 2,320 μέτρων περίπου τὴν κωνικὴν αὔτοῦ κορυφὴν μεταξὺ τοῦ Μαλιακοῦ καὶ τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου καὶ συνάπτει ἄπαξ ἐτὶ πρὸς ἀλλήλας τὰς δύο κλιτίνας τῆς Ἑλλάδος, ἥρχεται δὲ μέσην Ἐλλάς, ἡ κυρίως Ἐλλὰς λεγομένη. Τὸ δρός τοῦτο δεσπόζει πρὸς δυσμάς τοῦ λεκανοπεδίου τοῦ Ἀχελώου, διπέρ δὲ λόγων καταλείπεται ἐκτὸς τοῦ τελειοτέρου συστήματος τῆς ἀνατολικῆς κλιτίνος. Πρὸς ἀνατολὰς ἡ σειρὰ τῆς Οἰτης παρατίνεται πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ ἐπὶ τῆς μεσομερίνης παραλίας τοῦ Μαλιακοῦ κόλπου ἀποτελεῖ τὸ στενὸν τὸν Θερμοπυλῶν, ἔνθα οἱ δέξιες βράχοι ἀφ' ἐνός, τὰ ἔλη δὲ ἀφ' ἐτέρου καταλείπουσι μεταξὺ στενῶν τινα μόνον πάροδον, δι' ἣς μόνης δύναται τις νά εἰσχωρίσῃ εἰς τὸν πρὸς νότον χώραν. Η ἀπὸ τῶν Θερμοπυλῶν μέχρι τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου ἀπόστασις εἶναι ἔξι μιλίων αὐτῷ δὲ ὑπάρχει δὲ ίσθμός, ἀπὸ τοῦ δποίου δὲ τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς μέσης Ἐλλάδος ἀποτελοῦσα χερσόνησος ἀναπτύσσεται μέχρι τοῦ ἀκρωτηρίου Σουνίου.

Τὸ κυριώτατον ὑψωμα τῆς χερσονήσου ταύτης εἶναι δὲ Παρνασσός, οὐ δὲ κορυφὴ, ὃντος 2,460 μέτρων, ἢντα παρὰ τοῖς κατοικοῖς τῆς περιχώρου ὡς μόνον σημεῖον, οὐ δύμαδες ἥψαντο τὰ ὕδατα τοῦ κατακλυσμοῦ, καὶ ὡς ἀφετηρία νέου ἀνθρώπων γένους. Ἀπὸ τῆς βάσεως αὐτοῦ πρὸς βορρᾶν προρρέει ὁ Κηφισός, φέρων τὰ ὕδατα αὐτοῦ εἰς τὴν μεγάλην κοιλάδα τῆς Βοιωτίας, περιβαλλούμενην ὑπὸ τοῦ Ἐλικώνος καὶ τῶν διακλαδισμῶν αὐτοῦ. Τῷ Ἐλικῶνι συνάπτεται δὲ Κιθαιρών, ἐγκάρδιον καὶ τοῦτο δρός, ἐκτεινόμενος ὑπὸ θαλάσσης εἰς τὴν θάλασσαν καὶ χωρίζων τὴν Ἀττικὴν ἀπὸ τῆς Βοιωτίας.

Δυσχερῶς δύναται τις νά εὑρῃ ἐγγὺς κειμένας δύο χώρας διαφορωτέρας ἀλλήλων. Η Βοιωτία εἶναι βεβυθισμένη ἐν τῇ ἀπομονώσει αὐτῆς τὸ ὕδωρ αὐτῷ διερχόμενον ἐν τῇ ἀπομονώσει αὐτῆς τὸ δέδαφος λιπαρόν καὶ δὲ βλάστησις ὑλομανής. Η Ἀττικὴ προσεκάλλεται εἰς τὸ μέσον τῶν κυμάτων, ἀτίνα εἰσχωροῦσιν εἰς τοὺς ὄρμους αὐτῆς, εἶναι βράχος τραχύς, κεκαλυμμένος ὑπὸ λεπτοτάτου στρώματος φυτικῆς γῆς καὶ λουόμενος ὑπὸ τῆς διαφανοῦς ἀτμοδιάρας τοῦ νησιωτικοῦ κόδηγου, φάνηκει ἐκ τῆς θέσεως καὶ τοῦ κλίματος αὐτοῦ. Τὰ δέ της Ἀττικῆς προεκτενοῦνται εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ἀποτελοῦσι τὴν ἑστερικήν σειράν τῶν Κικλαδῶν, ὡς δὲ τῆς Εὐβοίας προέκτασις ἀποτελεῖ τὴν ἑστερικήν σειράν. Ο δραγανισμὸς τῆς ἑλληνικῆς χώρας συνεπληρώθη ἐν τῷ συνόλῳ αὐτοῦ καθ' ἓν μέρον ἀνέθορεν ἐκ τῶν κυμάτων δὲ στενὸν καὶ χθαμαλὴ γλώσσα τῆς γῆς, ἥτις ἔμελλε νά συνάψῃ τῷ ὑπειρωτικῷ ὅγκῳ τὴν νῆσον τοῦ Πέλοπος, ἀποδάσαν τὴν κυρίως χερσόνησον, τὸν τελευταῖον κρίκον σειράς δὲ τῆς γεωγραφικῶν διαψαλιδισμάτων, ἀτίνα τείνουσι πρὸς τὸ σχῆμα ἐκεῖνο, τὸ τελείως ἐπὶ τέλους ἐπιτευχθέν. Οὕτως δὲ φύσις ἀνεύρηκε τῆς συνεχείας τοῦ ἑλληνικοῦ ἐδάφους ὥρυξεν ἐν αὐτῷ τῷ κέντρῳ αὐτοῦ δύο ἑστερικὰς εὔρειας καὶ προσδιόρους θαλάσσας, αἵτινες, ἀντιμέτωποι γινόμεναι ἀφ' ἐνός, ἀναπετάννυνται κατὰ τὸ ἔτερον ἄκρον, δὲ μὲν πρὸς τὴν Ἰταλίαν, δὲ πρὸς τὴν Ἀσίαν.

Η Πελοπόννησος, ιδίᾳ λαμβανομένη, ἀποτελεῖ ἀνεξάρτητον σύνολον. Εγειρὲν ἐν ἑαυτῇ τὸ κέντρον τοῦ ὄρεογραφικοῦ αὐτῆς συστήματος, διπέρ περιβάλλει δι' ἵσχυρῶν βουνῶν τὸ ὄροπέδιον τῆς Ἀρκαδίας καὶ ἐκπέμπει εἰς τὰς περὶ αὐτὸ χώρας κλάδους, οἵτινες διαιροῦσιν αὐτάς. Αἱ χώραι αὗται εἰναι δὲ κλιτίες, ταυτίζομεναι ἀνεπαισθήτως μετὰ τοῦ κεντρικοῦ ὄροπεδίου, ὡς δὲ Ἀχαΐα καὶ δὲ Ἡλία, δὲ νέας χερσόνησοι, δῶν δὲ συναφμογὴ ἀποτελεῖται εἰς δρεινῶν ὑψωμάτων, προεκτεινομένων πρὸς νότον καὶ ἀνατολάς· τοιαῦται εἰναι αἱ χερσόνησοι τῆς Μεσσηνίας, τῆς Λακωνίας καὶ τῆς Ἀργολίδος, χωριζόμεναι ὑπὸ βαθέων κόλπων μετὰ εὔρειας πλωτῆς ὁδοῦ.

Ο ἑστερικὸς τῆς Πελοποννήσου σχηματισμὸς δὲν εἶναι πά-

τον τῆς ἑξωτερικῆς αὐτῆς περιφερείας ποικίλος. Ἐπὶ τῶν μονοτόνων ὁροπεδείων τῆς Ἀρκαδίας νομίζει τις δὲ εὐρίσκεται ἐν μέδῳ εὐρείας χώρας αὐτῷ βλέπει αὐλῶνας περικεκλεισμένους, ὅμοιους τῇ Βοιωτίᾳ κατὰ τὴν θέαν καὶ τὴν ὄμιχλωδὸν ἀτμόσφαιραν, ἐνῷ τὰ δόρι τῆς δυτικῆς Ἀρκαδίας ὑπομιμήσκουσι τὴν φύσιν τῆς ἀγρίας Ἡπείρου. Τὸ δυτικὸν μέρος τῆς Πελοποννήσου όμοιάζει τοῖς ὑπὸ τοῦ Ἀχελώου ἀρδευομένοις πεδίοις· αἱ πλούσιαι πεδιάδεις τοῦ Παμίδου καὶ τοῦ Εὐρώπα εἶναι προσχώσεις τοῦ ποταμοῦ, δόστις, ὡς δὲ Πηνειός τῆς Θεσσαλίας, ἑξερχεται ἀπὸ τῶν ωραίων βράχων ἐπὶ τέλους δὲ Ἀργολίδης μετὰ τῆς τοῦ Ἰνάχου κοιλάδος αὐτῆς, μετὰ τῆς καθ' ὀλοκληρίαν ὑπὸ ναυλοχίων χαρακούμενης καὶ ὑπὸ νήσων περιφρουρούμενης χερσονήσου αὐτῆς εἶναι ὡς πρὸς τὴν θέσιν καὶ τὴν φύσιν τοῦ ἐδάφους δευτέρᾳ Ἀττική. Οὕτως δὲ τὴν Ἐλλάδα δημιουργήσασα φύσις ἀναπαράγει ἄπαξ ἐτὶ ἐν τῷ μεσομεριωτάτῳ μέροι τῆς πειρίου τὰ προτιμώμενα σχήματα καὶ σωρεύει ἐν στενῷ χώρῳ τὰς αἰσθητότατας ἀντιθέσεις.

(Ακολουθεῖ).

ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΑ

Η ΗΜΑΘΙΑ.

Η Ημαθία δὲν ὁ πρῶτος καὶ ἀρχαιότερος πυρὸν τοῦ εἰς τὸν μετέπειτα χρόνον αὐξηθέντος μακεδονικοῦ βασιλείου¹. Η Ἑκτασίς τῆς χώρας Ημαθίας διάφορος παρὰ τοῖς διαφόροις συγγραφεῖσι παρουσιάζεται.

Α'. Περὶ Ημαθίας γενικῶν

Η παραγωγὴ τοῦ ὄνδρου τῆς Ημαθίας² ἀπὸ βασιλέως τινὸς Ημαθίου δὲ τοῦ νιού Μακεδόνος Αμάθου δὲ τοῦ Ημαθίωνος τίνος πρώος δικαίως ἀπορρίπτεται ὑπὸ Αἰσεβ,³ ὅρθως ἀποδεχομένου τὴν ὄνομαδιαν παραχθεῖσαν ἐκ τοῦ ἀμαθοῦς, δηλοῦντος ἀλημώδην παραλίαν, ὡς ὑπὸ τοῦ Ομήρου δὲν έν Πελοποννήσῳ ημαθίδεις καλεῖται· οὐδεμίαν δὲ κατ' αὐτὸν πολιτικὴν οὐτε φυλετικὴν ἐκέκτητο οὐδεμίαν τὸ δόνομα, ἀτε δηλοῦν, ὑπὸ καθαρῶς φυσικὴν ἔννοιαν, τὴν ὄμαλην παραθαλασσίαν χώραν πρὸς διαστολὴν ἀπὸ τῆς μεσογαίας, Ορεστίδος ἐπικληθείσης, δὲ οἱ κάτοικοι «Ορέσται Μακεδόνες»⁴ ἐκλήθεσαν οὐχὶ ἀπὸ τοῦ νιοῦ τοῦ Αγαμέμνονος, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ὁρέων.

Η χώρα Ημαθία μνημονεύεται ὑπὸ τοῦ Ομήρου⁵ ὑπὸ τὸ ἐπίθετον «ἐρατεινήν»· ἐκ δὲ τῆς θέσεως, εἰς δὲν τάσσεται μετὰ τὴν χώραν Πιερίαν, ὑπεμφαίνεται δὲ αὐτὴ ἐκεῖτο, κατὰ τὸν ποιτίνην, γῆλλον ἐν τῇ μεσογαίᾳ δὲ παρὰ τὴν παραλίαν διύτι δὲ θεὰ Ήρα καταλειποῦσα τὸν Ολυμπὸν πρῶτον μὲν τὴν χώραν Πιερίαν⁶ ἐπέβη, εἴτα τὴν χώραν Ημαθίαν καὶ κατόπιν ἀφίκετο ὑπὲρ τὰς ἀκρωτάτας κορυφὰς τῶν νιφοέντων θρακικῶν ὁρέων.

Καθ' Ηγόδοτον⁷, καλοῦντα αὐτὴν Μακεδονίδα, ἔχετείνετο δὲ τὴν χώρα Ημαθία μεταξὺ τῶν ποταμῶν Λυδίου καὶ Αλιάκμονος⁸.

Τὸ δὲ νομα τῆς Ημαθία φαίνεται εἶτα ἐπεκταθὲν ἐν τοῖς ἀρχαῖοις χρόνοις ἐπὶ πολλοῦ τίνος μέρους, δὲ δημειώνοντας εἰπεῖν, ἐφ' ἀπάσης τῆς μετὰ τὰ ταῦτα Μακεδονίας, ὡς τοῦτο ἐκ χωρίων ἀρχαίων συγγραφέων⁹ μετὰ τὴν βεβαίότητος ἔχαγεται. Εξ δὲ τοῦ Ημαθία περιωρίσθη εἰς δηλωσιν τῆς ἀρχικῆς ἑστίας¹⁰ τοῦ ἐκτεταμένου μακεδονικοῦ κράτους, κειμένης, ὡς ἀνωτέρω εἰρηται, μεταξὺ Λυδίου καὶ Αλιάκμονος.

Τὸ δὲ παρὰ Πολυδιώλι¹¹ χωρίον, ἔξ οὖν φαίνεται δὲ τὸ τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ Ημαθία τὸ πάλαι Παιονία προσηγορεύετο, ἀνάγεται πάντως εἰς ἐκείνην τὴν σχέσιν τῆς ἀρχαιοτέρας ιστορίας τῆς περὶ δὲ πρόκειται χώρας, καθ' ἣν, τῶν Παιόνων ἐπεκταθέντων ἀπ' Αξιοῦ μέχρι τῶν ὁρίων Ιλλυρίδος¹² καὶ τῆς κλίσεως τῆς χώ-